Альона Тимунь

ВПЛИВ СПІЛКУВАННЯ З ДОРОСЛИМ НА ПСИХІЧНИЙ РОЗВИТОК ДИТИНИ

Сфера спілкування – наймогутніше джерело, яке визначає психічний розвиток і становлення людини як особистості. «Сучасна виховна теорія і практика в результаті тривалих дослідницьких пошуків сформулювала ключове наукове положення, згідно з яким спілкування дає можливість успішно й цілеспрямовано реалізовувати комплекс заходів щодо формування гармонійно розвиненої особистості. Виступаючи провідною детермінантою всієї системи психічних процесів, станів, властивостей людини, спілкування є основним засобом, за допомогою якого здійснюються виховні впливи на особистість, відбувається за необхідності оптимізація і корекція її психологічного змісту» (І. Д. Бех, [1, с. 53]). У цьому зв'язку особистість розуміють як результат індивідуального досвіду її спілкування з іншими людьми.

Розвиток дитини в контексті культурно-історичної теорії розуміється як процес привласнення дітьми суспільного досвіду, накопиченого попередніми поколіннями. Вилучення цього досвіду можливе у спілкуванні з дорослим (Л. С. Виготський [2]). Як зазначає І. О. Луценко, «у спілкуванні з дорослим шляхом «соціального наслідування» відбувається «присвоювання» дитиною суспільного досвіду, що і забезпечує справжній розвиток її психіки [6, с. 85].

Вплив спілкування з дорослим на психічний розвиток дитини обумовлюється такими чинниками:

- сприятливі особистісні якості дорослого, що поєднуються з його властивостями як суб'єкта спілкування;
- освітня діяльність щодо збагачення досвіду дітей;
- постановка завдань, які потребують від дитини оволодіння новими знаннями, уміннями і навичками;
- взірець дій і вчинків для дітей;
- становлення моральної сфери дітей та адекватне оцінювання їх поведінки;
- створення сприятливих умов для розкриття дітьми своїх творчих, індивідуальних здібностей.

Особливо значущим для психічного розвитку дитини має вплив дорослого на ранніх етапах онтогенезу. Структурні компоненти спілкування у дитинстві мають свою специфіку.

Потреба у спілкуванні формується у перші місяці життя дитини, її появу, з погляду О. О. Смірнової, засвідчують: увага та інтерес до дорослого, який стає об'єктом особливої активності дитини, емоційні прояви дитини на адресу дорослого, ініціативні дії дитини, спрямовані на

те, щоб привернути її увагу [7].

Мотиви, які спонукають дитину до спілкування, пов'язані з її потребами: у враженнях, в активній діяльності, у визнанні та підтримці.

Задоволення потреби в активній діяльності потребує ділових мотивів спілкування з дорослим, який виконує роль партнера у спільній практичній діяльності, помічника і взірця правильних дій. Потреба у враженнях обумовлює появу пізнавальних мотивів спілкування – своєрідного «теоретичного» співробітництва з дорослим, в якому дорослий є «джерелом інформації про світ, компетентним і зацікавленим співрозмовником» [8, с. 209]. Потреба дітей у визнанні і підтримці реалізується в особистісних мотиви спілкування, дорослий є носієм моральної поведінки, сприяє пізнанню дітьми соціального світу і самих себе.

Пізнавальні, ділові та особистісні мотиви з'являються у період становлення комунікативної діяльності майже одночасно. Але в кожному періоді дитинства один із мотивів спілкування стає провідним (М. І. Лісіна, [5]). Так, у першій половині року життя провідним є особистісний мотив, у ранньому віці – діловий, у першій половині дошкільного дитинства – пізнавальний, у другій половині – знову особистісний. Зміна провідного мотиву визначається зміною провідної діяльності дитини і місцем спілкуванні в системі життєдіяльності дітей.

Мета, на досягнення якої спрямоване спілкування, визначає *дії спілкування* – ініціативні дії та дії у відповідь на звертання іншої людини. Дії включають *засоби спілкування,* серед яких виділяють три головні категорії: «*експресивно-мімічні, виразні* засоби – посмішка, погляд, міміка, виразні рухи рук і звуки; *предметно-дійові, зображувальні* засоби – рухи тіла, поз, дії наближення і віддалення, протягування і відштовхування; соціальне мовлення – збагачення активного словника дитини словами звернення, вітання, подяки, прохання, вміння пояснювати, запитувати, висловлювати та відстоювати свою думку тощо» [4, с. 19].

Продуктом спілкування дитини стають взаємини з оточуючими, образ самої себе і партнерів по спілкуванню.

Традиційно виділяють чотири *форми спілкування дітей з дорослими* (за М. І. Лісіною [5]):

1) *ситуативно-особистісна* (безпосередньо-емоційна) – забезпечує виживання і задоволення первинних потреб дитини; характерна для першого півріччя життя дітей;
2) *ситуативно-ділова* – виявляється у спільній з дорослим предметній діяльність дитини віком з шести місяців до трьох років життя;
3) *позаситуативно-пізнавальна* – включена у спільну з дорослим та самостійну діяльність дитини трьох–чотирьох років з ознайомлення з навколишнім світом;
4) *позаситуативно-особистісна* – дозволяє дитині п'яти – шести

років теоретично і практично пізнати світ соціальних явищ.

Засобами спілкування виступають: у ситуативно-особистісному спілкуванні експресивно-мімічні операції, в ситуативно-діловому – предметно-дійові операції, в позаситуативно-пізнавальному та позаситуативно-особистісному – мовленнєві операції.

Всі форми спілкування мають важливе *значення у розвитку психіки*: *ситуативно-особистісна* – для загальної активація психіки дитини, формування перцептивних дій, підготовки до оволодіння хапанням; *ситуативно-ділова* – для розвитку предметної діяльності, підготовки до оволодіння мовленням, становлення першого етапу розвитку активного мовлення; *позаситуативно-пізнавальна* – для первинного проникнення у сутність явищ, розвиток наочного мислення; *позаситуативно-особистісна* – для заохочення до моральних цінностей суспільства, переходу до дискурсивного мислення, формування готовності до школи.

Слід зазначити, що у розвитку нова форма не відміняє старих: дитина, яка навчилася вести розмову на особистісні теми, не втрачає здатності до співпраці чи пізнавального контакту. Вищий рівень спілкування полягає в тому, що дитина оволодіває всіма формами спілкування і в залежності від обставин використовує ту чи іншу.

Найважливіше значення у виникненні і розвитку у дітей спілкування мають впливи дорослого, випереджуюча ініціатива якого підносить діяльність дитини на вищий рівень [3, с. 84]. Натомість, як зазначає І. Д. Бех, «не всяке спілкування може сприяти досягненню виховних цілей. Психологічно повноцінним спілкування стає за умов: взаємодії партнерів «на рівних», коли не дозволяється зачіпати гідність один одного; довірливої взаємної відкритості обох сторін; відсутності оцінювального, «вимірювального» ставлення до будь-яких сторін індивідуальності кожного; взаємного прийняття один одного як неповторних і цінних особистостей [1, с. 100].

Як підсумок, зазначимо, що спілкування виступає найважливішим фактором психічного і особистісного розвитку дитини. Протягом дошкільного дитинства послідовно змінюють одна одну такі форми спілкування як ситуативно-особистісна, ситуативно-ділова, позаситуативно-пізнавальна та позаситуативно-особистісна. Вони розрізняються між собою за місцем у життєдіяльності дитини, мотивами і засобами, значенням для психічного і особистісного розвитку дитини. Загальною умовою оптимізації спілкування з дошкільником є створення дорослим атмосфери доброзичливості, відвертості, емоційної піднесеності, радості.

Список використаних джерел

1. Бех І. Д. Виховання особистості: у двох книгах. Книга друга: Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади / І. Д. Бех. – К. : Либідь, 2003. – С. 53–75, 100–111.

2. Выготский Л. С. Вопросы детской психологии / Л. С. Выготский. – СПб.: «Союз», 1997. – 122 с.
3. Дуткевич Т. В. Дитяча психологія: навчальний посібник / Т. В. Дуткевич. – К. : Центр учбової літератури 2017. – С. 78–96.
4. Кононко О. Л. Соціально-емоційний розвиток особистості (в дошкільному дитинстві): навч. посіб. для вищ. навч. закладів / О. Л. Кононко. – К: Освіта, 1998. – С. 7–22.
5. Лисина М. И. Общение, личность и психика ребенка / М. И. Лисина.– М.: Ин-т практ. психологии, 1997. – 384 с.
6. Луценко І. О. Теоретичні та методичні засади розвитку комунікативно-мовленнєвої сфери дитини. Від народження до 6 років: [монографія]. – К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2009. – С. 82–138.
7. Смирнова Е. О. Детская психология: учеб. для студ. высш. пед. учеб. заведений, обучающихся по специальности «Дошкольная педагогика и психология» / Е. О. Смирнова. – М. : Гуманитар. изд. центр ВЛАДОС, 2006. – С. 297–315.
8. Павелків Р. В. Дитяча психологія: навч. посіб. / Р. В. Павелків, О. П. Цигипало. – К. : Академвидав, 2016. – С. 206–220.

Олександр Титаренко

ПРОТОІЄРЕЙ МИХАЇЛ (ПОПЕЛЬ) У НАЦІОНАЛЬНО-РЕЛІГІЙНОМУ ВІДРОДЖЕННІ ВОЛИНІ І ПОЛ. XX СТ.

Історія Української держави XX ст. – це не лише минуле українського автохтонного населення, але й представників інших національностей, що своє життя присвятили служінню на благо нашого краю. Діяльність Михаїла Попеля, уродженця Лемківщини, стала внеском у формування новітньої релігійності волинян.

Мета дослідження полягає в тому, щоб відтворити життєвий шлях та основні аспекти діяльності протоієрея, визначити його внесок у контекст релігійних процесів Волині. У зв’язку з поставленою метою визначені наступні завдання: з’ясувати стан наукової розробки проблеми та джерельну базу дослідження; висвітлити особливості священицької та культурно-просвітницької діяльності отця Михаїла; з’ясувати роль та місце священика в церковно-релігійному та громадському відродженні Волині І пол. XX ст.

У результаті дослідження з’ясовано, що отець Михаїл Попель народився 21 лютого 1886 року в селі Добра-Шляхецька Сяноцького повіту Підкарпатського воєводства (Лемківщина) у великій родині інженера-агронома Пилипа Івановича та домогосподарки Юстина Демкович.